

HANFOT- SYSTEMEN PÅ GOTLÄNDSKA SKEPPSBILDER

-EN IDÉ

I de preliterata samhällena fanns en påfallande oförmåga att uppfatta abstraktioner. Ett allmänbegrepp som *skeppet* är främmande för mentaliteten i Norden under senvedeltid och vikingatid. Däremot kan man ha avsett ett särskilt skepp. Frågan är då om det avser den avlidnes farkost eller om begreppet har någon annan och djupare innebörd.

Text:
Christer
Westerdahl

Rune Edberg berör i sin artikel, "Låt det gunga..." i Fornvännen 1995, en intressant fråga om skeppsavbildningar.

I avsnittet om balansen segelfartyg kontra roddfartyg liksom redovisningen av "skotnätets" funktion (s 150 f), Landströms (1960 osv, se vidare Lindqvist 1941-42/Nylén/Lamm 1987 etc) hanfotssystem, anknyts tydligt till en uppfattning som tolkar bildstenarnas bildframställning utan diskussion av kontext och symbolvärde (jfr dess motsats i Andren 1993).

Det faktum att vi här rör oss med gravmarkeringar utelämnas och/eller förut-sätts vara utan betydelse.

SYNEN PÅ AVBILDANDE KONST

Det finns åtminstone två möjligheter till alternativa synsätt på avbildande konst. Självfallet är det så, att bildstenarnas skepp avbildar vad forntida nordbor har uppfattat som riktiga, existerande, faktiska skepp. Då är det aktuellt att bara tala om sjömanskap och teknik.

Men den symboliska kontexten gör det i detta fall nödvändigt att diskutera möjligheten av att de är underkastade medvetet omgestaltande tendenser till någon aktuell ideologisk nivå (religiös innebörd), se mångfalden i Crumlin-Pedersen/Thye (Eds/1995), konservatismen i Lübecks stadssigill (jfr Varenius 1992:122ff).

I preliterata samhällen uppträder en

påfallande oförmåga att uppfatta abstraktioner (Ong 1991).

Ett allmänbegrepp som *Skeppet* är därmed främmande för mentaliteten i det senvedeltida/vikingatida Norden. Däremot kan man ha avsett ett särskilt skepp. Frågan är då om det avser den avlidnes farkost eller har någon annan och djupare innebörd.

INVECKLAT HANFOTSYSTEM

Att *skeppet* på de senare bildstenarna alltid har segel, medan de tidigare har åror kan förutsättas ha särskild betydelse.

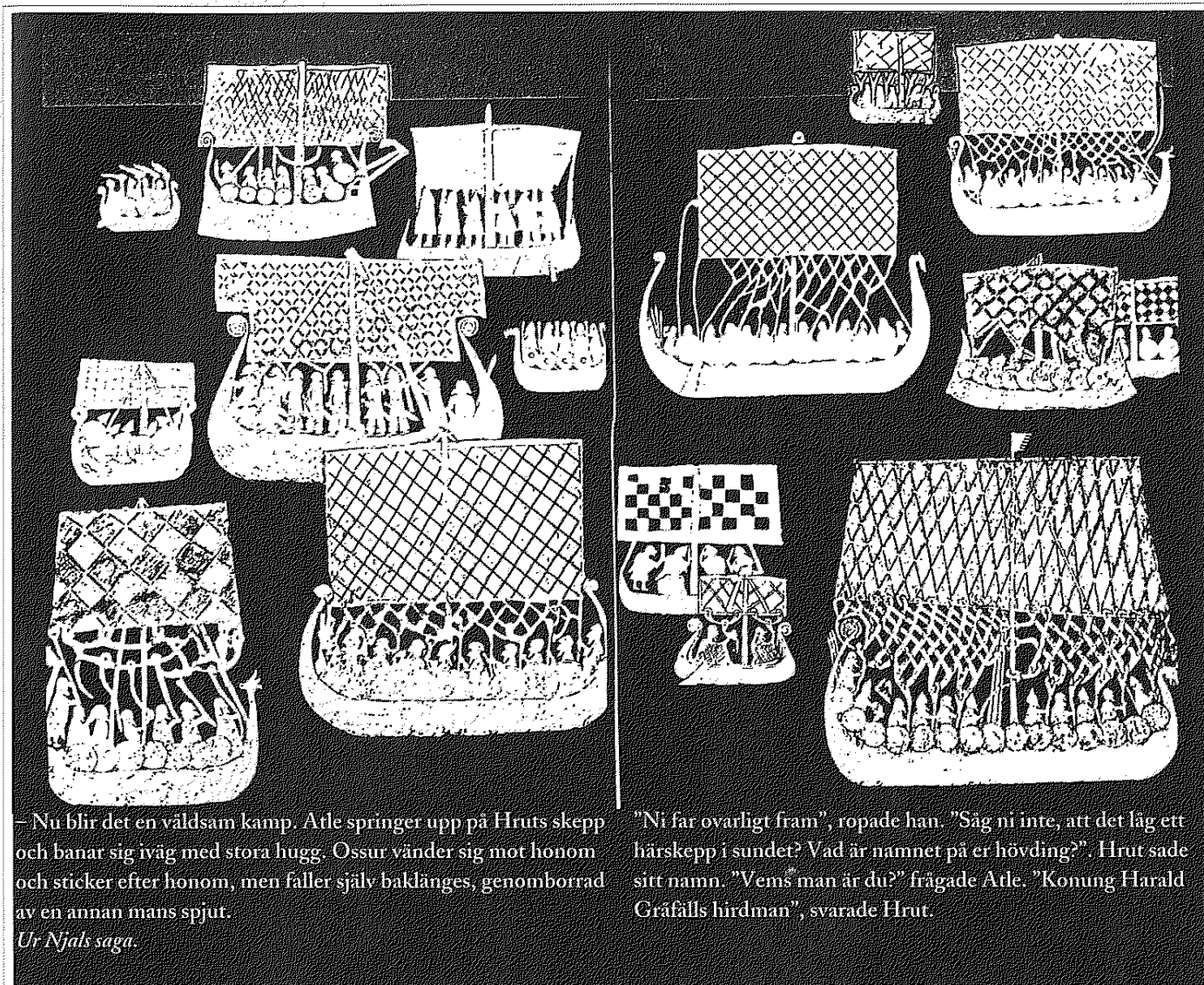
Det betyder inte självklart att alla "normala" skepp vid alla "normala" tillfällen går under segel. Däremot kan det innebära att just detta skepp gör det, vilket det nu än är.

Att *skeppet* ibland har ett invecklat hanfotssystem som greppas av hela besättningen kan också betyda att det rör sig om ett speciellt skepp vid ett speciellt tillfälle.

Vad detta speciella tillfälle avser kan man sluta sig till av kontexten, gravmonumentet.

GUDARNAS SKEPP - EFFEKTIVT OCH PRAKTISKT

För konkretiseringens skull vill jag här antyda att detta speciella skepp vid detta speciella tillfälle är ett gudarnas skepp. Det *skeppet* är känt under namnet *Skidbladnir* i nordisk mytologi.

– Nu blir det en våldsamt kamp. Atle springer upp på Hruts skepp och banar sig iväg med stora hugg. Ossur vänder sig mot honom och sticker efter honom, men faller själv baklänges, genomborrad av en annan mans spjut.

Ur Njals saga.

”Ni far ovarligt fram”, ropade han. ”Säg ni inte, att det låg ett härskerskepp i sundet? Vad är namnet på er hövding?”. Hrut sade sitt namn. ”Vems man är du?” frågade Atle. ”Konung Harald Gráfälls hirdman”, svarade Hrut.

Den vanligaste ägaren är fruktbarhetsguden, vanen Frey, men även asaguden Odin kunde ses som ägare.

Skeppet hade två utmärkande magiska egenskaper:

1) det seglade alltid för god vind
2) det kunde vikas ihop och stoppas i en pung (Westerdahl 1995b: 46).

Ett annat skepp kallas Naglfar, gjort av de dödas naglar.

Edbergs iakttagelse om skotnäten på s 154 är intressant: ”en viktig funktion hos skotnäten vid segling i hårt väder” Den kan ges innebörd i (möjligen) båda dessa sammanhang.

Både dessa och andra detaljer visar, för samtidens betraktare, vilket skepp som avsågs på stenen.

Även om man därmed måste reducera Skeppets representativitet måste förutsättningen vara att gutarna visste hur ett riktigt skepp kunde uppföra sig i hårt väder och hur man bemästrade en sådan situation.

Det var svårare att visa på stenen hur man vek ihop båten och stoppade den i fickan.

Kanske räckte det med skotnäten?

Referenser:

- Andrén, Anders: 1993. Doors to other worlds. Scandinavian death rituals in Gotlandic perspective. I: Journal of European Archaeology Vol 1, Spring 1993: 33-55.
- Crumlin-Pedersen, Ole/Thye, Birgitte (Eds). 1995. The Ship as Symbol in Prehistoric and Medieval Scandinavia. Publications from the National Museum. Studies in Arch and History Vol 1. Copenhagen.
- Landström, Björn: 1960. Skeppet. Stockholm etc.
- Lindquist, Sune: 1941-42. Gotlands Bildsteine I-II. Stockholm
- Nylén, E/Lamm, J: 1987. Bildstenar. Värnamo. Också med ty och eng upplaga.
- Ong, Walter: 1991. Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet. Göteborg (eng orig. Orality and Literacy. The Technologizing of the Word. London/N Y 1982 etc).
- Varenius, Björn: 1992. Det nordiska skeppet. Teknik och samhällsstrategi i vikingatid och medeltid. Stockholm Studies in Archaeology 10. Stockholm. Diss.
- Westerdahl, Christer: 1995. Society and Sail. On symbols as specific social values and ships as catalysts of social units. I: Crumlin-Pedersen/Thye (Eds): 41-50.

Gotländska bildstensskepp med hanfotssystem (efter Nylén/Lamm)

Hanfot, *sjövä.* 1. Ett tåg, vars ändar äro fästa i någon last, och vars midt eller bukt halas, t. ex. en bolinspruta. 2. Ett vid midten af en rå, på akterkant om seglet, fäst trekantigt nät af plattning eller ett lika formadt segelduksstycke, vars längsta sida sitter längs rån, och vars motsatta spets är försedd med en stjert eller en kaus. Dess ändamål är att vid seglets beslagning upphala midten af seglet på rån och sedan tjena till ett slags skydd för detsamma.

L. H.

Texten om Hanfot hämtad ur Nordisk familjebok, konversationslexikon och realencyklopedi, från 1883